

17.

DISPUTATIO PRIMA
PHILOLOGICO-
THEOLOGICA,

Quam
E Notis Philologico-Theologicis
D. JOHANNIS MAUKISII, earumq;
PRO ODEMIO,

De
PHILOLOGIA SACRA
in genere,

Elaboratam, & publicæ Disputantium συζητήσι-
submissam, A. D. XI. Januarii Anno M. DC. LXIII.
in Auditorio Maximo Gymnasii Gedanensis

SUB PRÆSIDIO

Viri Plurimum Reverendi, Excellentissimi & Clarissimi

DN. JOHANNIS MAUKISCH,
SS. Theol. D. & Prof. Publ. Gymnasii Gedanensis
Rectoris, & Pastoris SS. Trinitatis,
Præceptoris sui æviternum honorandi,
defenderet

PHILIPPUS PALOVIVS,

Rügenwaldæ-Pomeranus,
Autor & Respondens.

a. LXXIV. 10.

GEDANI, IMPRIMEBAT DAVID- FRIDERICUS RHETIUS.

Coll. diss. A
74, 10

I. N. J.
THESES
DE PHILOLOGIAS.
E Tractatu Proœmiali &c.

concinnatae.

I. **D**E Philologiⁱ, divinâ adspirante gratiâ, acturi, ea, quæ ad òmnia philosophia spectare videntur, paucis præmitremus. Ac primùm quidem *τύπον* vocis qvod attinet, ejus origo è Græca Lingvâ, unde nata est, eruenda venit. Descendit autem ἀπὸ τῆς φιλεῖ amare, & λόγῳ, qvod est, ratio vel oratio, ut ita vi vocis significet loqvendi seu differendi studium & amorem, qvemadmodum Græci φιλόλογον appellant illum, qui loqui & differere ac disputare de aliquâ re amat, & φιλόλογον iis est, libenter differere, disputare de literis, vel teneri studio literarum.

II. Accipitur autem vocabulum hoc *Philologia* diversimodè. (1.) in genere notat studium, seu amorem loqvandi aut differendi de aliquâ re. (2.) Generalior illa acceptio est, quando in malam etiam pattem pro loquacitate capitut. Hoc mode vinum φιλόλογος πάντας ποιεῖ i. e. loquaces reddere omnes apud Athenæum dicitur. (3.) Specialiter vero sumitur pro solo studio literarum. Hâc significatione φιλόλογος exponitur *Studio* literarum, seu *literatus*, qui lingvarum plurimarum notitiam & usum sibi comparavit. (4.) Specialissimâ deniq; significatione, & quidem cum appellatione, Philologia SACRA, studium denotat lingvarum sacrarum, Græce scilicet & Hebraice, qvæ ad Theologiam præprimis reqviruntur, quo significatu D. Glasius insig- nem illum, quem de Vetus. & N. T. interpretatione conscripsit, tractatū, Philogiam Sacram inscrispit, sicuti quoq; Clariusimus Dr. Preses Notassuas de Notitiâ Dei Naturali hoc nomine insignitas edidit Philologicas, è cuius Tractatu Proœmiali, uti materia Disputationis hujus concinnata est, ita nec aliam hoc loca significationem, quam qvâ pro studio Sacrarum Lingvarum inibi accipitur, intellectam volumus.

III.

III. Quoad *παιγνιαθλογίαν* Philologiae Causa Efficiens Principalis est Spiritus Sanctus, qui ut Apostolis olim donum Lingvarum immediate contulit, sic hodiernum exfuscat & accedit in nobis ignem amoris erga studia literarum, præcipue autem Lingvæ S. quā sibi Ecclesiam colligit. Clariss. Dn. Præs. & Försteri cit. in Proœm. p. 160. fin.

IV. Causa Impulsiva vel est Interna, vel Externa. Interna est φιλομάθεται καὶ φιλοπονεῖ Proœm. p. 48. (in Amphilochio Iconii Episcopo à Basilio commendata p. 1.) quæ Amor verbi divini, è vivâ pietatis flammâ exurgens, in nobis accedit. Proœm. p. 83.

V. Externæ dantur variæ, quæ partim à Necessitate & Utilitate, partim à *danno Consequente*, desumuntur.

VI. A necessitate hæc sunt. Qvia (1.) Lingvarum cognitio ad Ecclesiæ veritatisq; propagationem & conservationem multum confert. Franz. p. 86. (2.) sine fontibus nemo perfectum Scripturæ sensum conseqvi potest. Melancht. p. 67. verbum enim DEi in eâ Lingvâ rectissimè intelligitur, in quâ promulgatum. Franzius. p. 86. (3.) ad dogmatum explicacionem solidam plurimum facit. Melancht. p. 67. Res enim ipsæ in Scripturâ, voce divinâ patefactæ, non nisi ex verâ & genuinâ significatione verborum intelligi possunt, omnisq; error in verbis veritatis jacturam parit in rebus. Chemnit. p. 85. (4.) sententiæ suæ nemo certus esse potest, fontesita, & non aliter habere. (5.) nemo de controversiis rectè pronunciare potest, nisi fontibus inspectis. Melancht. p. 66. 67. (6.) neglectis his adminiculis nemo in studio Theologico feliciter potest versari. Jac. Martini in Vernunft-Spiegel, cit. p. 86. jacto autem in his lingvis benè fundamento, eò ampliores in Theologiâ progressus facere licebit. Chemnit. p. 85. Sic de Förstero testatur Melchior Adami, quod fundamentis Lingvarum felicissimè superstruxerit Theologiam p. 73. Hinc in Belgio omnes Theologiae Studiosi, ad officium aspirantes, profectuum suorum in Sacris Lingvis exhibere specimina ex Decreto Synodi Harlingenensis subentur. Proœm. p. 159, 160.

VII.

VII. Neq; valet hic exceptio, qvod è versionibus & Lexicis etiam Scripturæ sensus intelligi queat & investigari. Nam (1.) nulla versionum tam est perfecta, qvæ non fontibus illustranda veniat. Melancht. p. 67. Förster. p. 15. (2.) Sunt scripta hominum, qvi & labuntur multipliciter, & eruditionem seu scientiam, seu prophetiam non nisi ex parte habent; Sacer autem codex scriptum est omnisci & à ueritate DEi, ad cuius majestatem versiones non accedunt. D. Franz. cit. p. 66. 87. Unde & Lutherus ipse fatetur, se errare cum aliis in versione suâ Bibliorum potuisse. P. 58. p. 103. (3.) Versiones eam gratiam nunquam habent, qvam fontes, sed illa semper minuitur, & perit, qvoties in aliam lingvam transfertur, ceu vinum qvod in alterum aut tertium vas transfusum acescit. Försterus. cit. p. 15. (4.) Vocum primogeniarum accurata significatio in aliam lingvam æq; feliciter transferri non potest, sed peculiaria nonnulla occurunt vocabula, à communi consuetudine aliarum lingvarum recedentia, qvæ non nisi è fontibus explicari possunt. Proœm. p. 14. 33. 61. exempla vide in voce ΘΥΥ p. 36. (5.) In tantâ versionum copiâ in multa discrimina & errores, nisi qvis ipse fontium gnarus sit, potest præcipitari Proœm. p. 46. 48. (6.) Lexicis confidens sæpiissimè fallitur, tûm ob diuersas Authorum sententias, tûm qvòd uni voci duo aut tria aut etiam plura attribuerunt significata. Försterus. p. 15.

VIII. Necessitatem excipit utilitas, qvæ uti non minor est ex hoc studio, sic non minus ad illud excolendum Theologiæ cultores permovere debet. Inservit verò præcipue 1. ad res in Scripturâ patefactas tûm divinas tûm humanas cognoscendas. 2. ad Biblia S. in alias Lingvas transferenda. 3. ad Disputationes Theologicas conscribendas. 4. ad Contiones habendas. 5. ad refutandos Adversarios. Pr. p. 83. 84. & deniq; versiones dijudicandas, qvæ non sunt semper ejusdem notæ. v. g. Psalm. I. v. 1. D. Luther, noch sitzt da die Spötter si-then. Dietenbergerus & Zanger. Ist nicht gesessen auff den Stuel der Pestilenz. Alia versio Germanica Antiquior. Ist in dem Meister-Sessel der Schelmen nicht gesessen p. 104.

IX. Ad rerum tûm divinarum, tûm humanarum cognitio-

A 3

nem:

mem nos deducit S. Lingva: qvòd in eâ **Adamus**, ~~originalis~~
optimus, res nominibus suis, ex ipsorum naturâ, ipfi per creatio-
nis gratiam cognitâ, petitis appellavit e.gr. conspicatus in alicu-
jus animalis ossibus, robur soliditatem & quasi substantiam con-
sistere, à rad. **starc** senn vocavit Os **starc** quasi à **starc**/
Starc dicatur, qvod longè aliter fit in aliis lingvis. Procem. p.
16. 20. Ostendit autem Clarissim. Dn. Doctor p. 20. qvod Signi-
ficatio alicui vi principalis significationis **starc** possuit tribui,
cui tamen nec ~~os~~, nec os neq; Stein vindicari possit, & p.
21. producit sex Scripturæ loca (a) Pal. 139, 15. (b) Job.
30, 21. (c) Job. 21, 23. (d) Exod. 24, 10. (e) Esa. 29, 20. (f) Jer.
50, 17. in quibus vocabulum **starc** in versionibus, planè diver-
sas & contrarias significationes habet, qvæ tamen ab unâ prin-
cipali significatione in Hebræâ Lingvâ dependent.

X. In Scripturæ S. accuratâ translatione reqviritur optimorum Philologorum Industria singularis, qvi sensum ejus literalem è fontibus sciant eruere, & Lingvæ naturam queant explicare. Taliū virorum operâ D. Lutherus usus est in Bibliis Germanicè transferendis, qvæ nobis versionem hanc eò magis commendant, in quibus quoq; Försterus non minimum operæ contulit. (vid. qvæ è Matthesio de vitâ Luth. p. 74. citantur.) Vir ob id Ecclesiæ utilissimus, quem Beza quoq; tori Ecclesiæ genitum fuisse restatur. Procem. p. 79.

XI. Disputationes Theologicas conscripturus, Philologicus usum cernet in præcipuis locis doctrinæ cœlestis, cuius veritatem ex genuinâ significatione vocabulorum, quibus in tradenda eâ Spiritus S. utitur, addiscet. Chemnit. cit. in Procem. p. 85.

XII. In Concionibus ex Ecclesiasticâ Cathedrâ habendis vel unica vocula, è fontibus Emphasim afferens, totum L. Communem eruendum suppeditabit, qvod Praxi scipius à D. Wellero, itemq; D. Hülsemanno in Concionibus horum Virorum editis. (Procem. p. 157. 158.) Ut & ab Excell. Præside per totum hunc tractatum Philologicum in omnibus dictis explicatis ostenditur, & M. Marinus Simili hoc pulchertimo indicat: *Sicut, inqui-*

inqviens, ex felice percuesso exilire solent penè infinitæ scintillæ, que prius latebant: Sic infinitas sententias sape ex unâ dictione Judæa excuties citat. in Procœm. p. 157. Conferantur hic Excellentissimi Dn. D. Johan. Botsacci, Dn. Hospitis mei & Fautoris, parentis loco perpetuò devenerandi, Moralia, quæ ut Philologicæ S. usum insignem, ita totius concionis doctè elaborandæ largam suggerunt suppellectilem.

XIII. Ad refutandos Adversarios Philologia maximè conducit, ut heterodoxias venenum, in scriptis illorum Philologicis variè occultatum detegat, periculosas eorum hypotheses refellat, & insidias sub unâ interdum radice, vel minimâ etiam particulâ locatas evitare doceat. Procœm. p. 57. Evolvatur hic iterum memorati modò Excell. Dn. D. Botsacci *Gymnasium Christologicum*, è quo, quid Philologicæ opera tam ad Orthodoxam sententiam confirmandam, quam Heterodoxam refutandam conferat, ad oculum patescer, adeas modò indicem Locorum Scripturar. * Cum primis autem facit hæc ad Versionem Lutheri contra Zangerum & Alios assertoriam, uti D. Beringer in benè multis Zangerum, versionem Lutheri, cum Merceri & M. Marini insignium Lexicographorum interpretatione convenientem, virulentè reprehensurum exagitat. à p. 108. ad p. 150.

XIV. Quemadmodum jam utilitas Philologicæ insignis est, sic non potest non *damnum* ex neglectu ejus proveniens esse maximum. Hinc errores bene multi non aliunde originem trahunt, nisi è Philologicæ vel omnimodà ignorantia vel superficiali ejus scientiâ. Procœm. p. 49. Amissa enim verâ Grammaticâ, Lux purioris doctrinæ existingvit; Id quod patet ex Article de Justificatione, cuius erroris fontem & scaturiginem, negligitum Grammaticæ (i. Philologicæ) fuisse inquit Chemnitius. p. 85. uti & Melanchton rectè scripsit: *Phrascon* (quæ per Philologiam explanantur) *ignarus transformabit dogmata*, ut ceteram in diversas sententias, & pernitosis tumultibus opinionum ipse se se evertet. Pr. p. 67. Proinde D. Lutherus, *damnum* tale perpendens cuilibet illud his verbis ob oculos ponit: *Nisi nos eam (S. Lingvam) tenuerimus, Adversarii tanquam osiris illudent & insultabunt.*

bunt, Et paulò post hæc subjicit: *Vos quoq; dabitis operam, qui aliquando docebitis Religionem, ut hanc linguam discatis, si non pecora campi & indoctum vulgus haberi vultis, quod editis Germanicis libellis adjutum utcunq; Evangelia & Catechismum docet.* Pr. p. 11.

XV. *Causæ Philologiae Instrumentales* itidem vel sunt ipsi *Subjecto Internæ* vel *Externæ*. *Internæ* sunt, qvibus intellectus benè præmunitus, in legitimā sensu Scripturæ investigatione dirigitur, suntq; (1.) *Totius Philosophiae*, præprimis autem accurata *Metaphysices cognitio* (α) ob conceptus in *Theologiâ* tām anæstæsticē, qvām catæstæsticē formandos. (β) ad meditationes ampliandas & alienas dijudicandas. Voëtius. Pr. p. 45. (2.) *Logices notitia*. Hujus enim beneficio nisi qvis verum à falso discernere, & ex ipsis textus visceribus argumenta qviterueret, in errores abripi potest maximos. Procem. p. 44. 48. 49. Id qvod in Rabinis scientiâ hujus & usu legitimo destitutis manifeste deprehenditur. Procem. p. 55. (3.) *Rhetoricae praxis*. Qvum enim à propriâ vocis significatione *Tropi* deducantur, analogia Proportionis in illis plerumq; observatur, qvod beneficio Rhetorices cognoscitur. Pr. p. 15.

XVI. *Externæ* sunt, qvæ in veritatis scrutinio intellectum nostrum ministerio suo adjuvant. Ceu sunt (α) *Pretiosa & eruditis scriptis instructa Bibliotheca*, qvamvis non omnibus benignior sors concedat, ut tot ac tanta Philologorum scripta, non exiguo sanè pretio comparanda, coemere possint. p. 47. 48. Requiruntur (β) *Scripta aliorum, Lexica, Grammaticæ, Commentarii*, qvæ evolvenda, examinanda, conferenda. Aliorum siqvidem labore nostrum adjuvari potest studium, qvod Lutherus Similibus aliquot elegantissimis p. 63. appositis, declarat. Illorum igitur Virorum studitos conatus & pertinacem industriam ingratis nostris judiciis ne deprimamus. p. 82.

XVII. *Adversariorum* qvoq; scripta consuli possunt, qvæ tamen cum judicio legenda, ut non simpliciter fidem illis in omnibus adhibeamus, sed pretiosa à vilibus separemus p. 62. Cujus generis sunt *Clavis Flacii*, qvæ adulterina & male referans Scripturam Wittebergensibus & Lipsiensibus Theologis vocata fuit.

fuit. Item Biblioteca Ravanelli, Nota Vatabli, Piscatoris, Junii, Tosani & Bibliorum Belgiorum, Calvinismum suum undicō spirantes, de qvibus vid. Offic. Bibl. Waltheri. Procēm. p. 51. Apes hic imitandas esse monet Försterus, qvæ aliquando non ex optimis floribus optimum tamen mel conficiunt. p. 160.

XVIII. Rabinorum verò glossæ & inania somnia (uti Försterus illa appellat p. 17.) à sensu scripturæ genuino longissimè aberrantia, in textibus sacris explicandis vel omnino vitari possunt, vel parcīus adhiberi, cum qvi cæci sunt, testificari de veritate non possint, neq; illis proptereà fides adhibenda sit. Försterus. p. 15. 56. 57. Lutherus ibid. Marinus p. 60. 61. Sed objiciunt hic nobis: Judæis & Rabinis Lingvam S. esse vernaculam. E. illos etiam optimam ejus habere notitiam, & de cā judicare posse. Verū respondetur distingvendo inter communis phraseologiæ notitiam, qvæ Judæis conceditur, & bona Criseos adhibendæ praxin, qvā destituuntur, qvùm careant mediis iis, qvibus ad eam pervenitur. p. 55. vid. plur. p. 59.

XIX. Inter Lexica præcipue commendatur Försteri, ceu fons & scaturigo reliquorum. p. 18. Uti enim ipse Ebrææ Lingvæ fuit peritissimus, qvem admodū de eo testantur Capnio seu Reuchlin. & Melch. Adami p. 73. Ita quoq; Lexicon hoc suum, spretis Judæorum fabulis & nugis, ex ipsis Bibliorum Concordantiis ad multorum doctissimorum virorum, tūm quoq; Lutheri nutum & votum conscripsit, cujus etiam ceu doctissimi & acutissimi Philologi sententiam & judicium Lutherus non semel in translatione suā Germ. Bibliorum cæteris prætulit. Melch. Adam p. 77. Ex hoc Mercerus & Marinus plurimas notas decerpserunt, & in sua scripta transtulerunt. p. 117. Imprimis verò Marinus, Pontificiæ Religionis sectator alias acerrimus, pellente tamen rei veritate, ex hoc Försteri Dictionario, qvem ceu hæreticum aversatus fuerat, multa apposuit, è qvibus etiam Pontificii, fidei suæ domestici, convinci possunt. p. 151. Et quanquam eum plura de veritate è Förstero perspexisse non sit dubium, ea tamen in Arcâ suâ apponere veritus fuit, timens, ne fulmine Jovis istius Tarpeji percelleretur, tūm ne qvid detrimenti Vulgata Latina caperet. p. 53. Qvod quoq; de scriptis

B

D. Lu.

D. Lutheri refert Tarnovius, è qvibus *Mercerum* multa in Commentariis suis in quinqupta Proph. minores sui juris fecisse observavit. p. 80.

X X. Materiam Ex qua Philologia propriè non habet. Analogicè sunt Lingva Græca & Hebraica, utpote in qvibus Scriptura S. in fontibus suis est descripta. Procem. p. 13. Circa quām sunt singulæ voces: Per has enim ad rerum naturam penetramus, qvod probatur exemplo in voc. בְּאַת & תְּמִימָה p. 36. Et Syllabæ seu Particulæ, è qvibus sententia latens eruenda venit Basil. p. 1. Per syllabas igitur dictionis non intelliguntur partes seorsim consideratae, qvæ per se nihil significant; Sed particulæ licet vel unicâ syllabâ constantes, sensum tamen suum, licet imperfectum, constituentes, vel aliorum sensum potius juvantes. Procem. p. 5, 6, 13. Nec solum literæ & syllabæ, sed & literarum apices & accentus, qvatenus iij sensum vel adjuvant vel distingvunt. p. 145. vid. ibid. exempla in dicto-Hof. 8, 9. Sic è Particulis EX, PER, IN Anti-Trinitarij Hæretici diversitatem & inæqualitatem Personarum SS. Trinitatis ostendere conabantur. Basil. p. 8.

X I. Forma seu modo tractandi consistit in aptâ & methodicâ instrumentorum applicatione, eorumque usu legitimo. Lutherus hic tria in Scripturæ explicatione observatu dignissima præscribit: (1.) Precibus à DEO dona Spiritus Sancti Scripturam rectè explicandi esse impetranda. (2.) omnia ad Christum aut tres Hierarchias referenda. (3.) Propriam verborum significacionem esse attendendam. Mathes. in vit. Luth. cit. in Procem. p. 75. 76.

X II. Scripturam S. itaque rectè interpretaturus, antea omnia caveat, ne Interpretatio ejus in analogiam fidei impingat. Scriptura enim non interpretanda modò Grammaticè est, sed etiam Christianè Beza p. 71. Hoc graviter reprehendit D. Lutherus in Judæis, Textum Biblicum pessimè pervertentibus p. 58. Exempla vid. p. 15. Procem.

X III. Etut neque ad sinistram, neque ad dexteram deflestat, sed mediâ viâ incedat, (a) consilium s. scopum Scriptoris probat

be

bè consideret, Förster. p. 15. (β) *Antecedentia, consequentia & circumstantias*, tūm (γ) *Naturam subiecti & Prædicati observet*. Förster. p. 15. Proœm. p. 36. 44.

XXIV. Porro in id quoq; incumbendum erit fidi Scripturæ Interpreti, ut textum *authenticum* recte perscrutetur, & singularum vocum Emphasiā inqvirat, differentiam item inter cognata vocabula in eadem, & convenientiam in diversis linguis observet, sine quo aliàs rerum explicatio subsistere neqvit. Tarn. p. 91. 92. Fontes itaq; in Scripturæ explicatione semper sunt inspiciendi, tanq;àm fundamenta, qvibus totius Christianæ Religionis dogmata superstruuntur. Tarnov. Ibid. Proœm. p. 38. vid. supr. Thes. VI. Observasse hoc accuratissimè in translatione Bibliorum D. Lutherum, D. Beringer pluribus ostendit in Rettung der Deutsch. Bibel Luth. contrà verò tot errores Vulgatæ à fontibus secedentis, & Zangeri hanc seqventis ab eodem Beringero norantur. vide exempla allegata à pag. 108. ad 150.

XXV. Imprimis etiam hoc observandum esse monent Philologi, singula in fontibus themata unam tantum eamq; propriam & principalem obtinere significationem, nec plures, exceptis tantum illis, qvæ in Conjugatione vel unâ vel pluribus, contraria habent significationes. Förster. p. 15. 37. Hackspan p. 155. Hottinger p. 156. Qvæ prima & propria radicis significatio pendet (1.) ex origine, cum nomen à verbo, qvod est usitatissimum, aut contrà verbum à nomine descendit. (2.) Ex usu Auctorum, si pleriq; omnes vocabulo eodem sensu utantur, & qvidem frequenter. (3.) Ex Harmoniâ reliquarum Orientalium Lingvarum. Hackspan p. 156. Ab hac vocum derivatarum significatio deducitur vel per Metaphoram, vel aliâ de causâ simili. M. Marinus p. 61. 62. Hinc in Scripturæ sensu eruendo, primario illi primi thematis significati semper inhærendum, ad eumq; tanquam ad Columnam ignis, respiciendum, qvoties voci à radice deductæ propria significatio est attribuenda. Hoc enim qui non attendet, in labyrinthos se abdet inexplicabiles. Proœm. p. 121. Förster. p. 16. 17. 20.

Exempla, qvibus demonstratur, primitivi significatum in derivatis retinari, vid. p. 29. 118. 119.

X X V I. Sed non tantum argumenta *interna* è textu conquiri, sed & *externa*, doctorum scilicet virorum suffragia colligi solent. Exigit itaq; & Philologæ ratio, ut nobilissimis etiam, & primi nominis versionibus, ac testimoniis doctissimorum virorum nostram statum inemus sententiam Proœm. p. 89. Hic verò, qvod in Electione Magistratus, observandum, ubi non unius, sed universorum valent suffragia; sic non unius sed omnium consensu veritas stabilitur. Proœm. p. 90.

X X V I I. In qvibus omnibus *Crisis* requiritur & *judicium* accuratissimum, ut, non *quid à quo* dicatur, sed *quid vere* dicatur, discernere possis. Beza. p. 70. & è tantâ sententiarum ac versionum plurimarum, inter se collatarum farragine, optima feligere queas. Id qvod D. Beringer in Rett. der Deutsch. Bib. Luth. pluribus comprobavit p. 104. Hoc enim qui destituitur, frustrâ sibi cavebit ab Adversariorum in Theologiâ machinationibus per versiones suas & notas Philologicas, quales sunt Piscatoris, Tossani, Junii, Vatabli & Bibliorum Belgicorum, non parùm ad *ingydiae* Calvinianam accomodatas. De qvibus qvid sentiendum, vid. Menzeri *judicium* p. 51. 52. Ad Objectionem illam, quæ hic movetur: *In tantâ versionum multitudine describendâ rem esse magni quidem laboris, sed minoris judicii.* Respondetur, non sufficere, si nudæ tantum versiones & Interpretationes conscribantur, sed & optimam ex illis feligendam esse, qvod sanè sine climo judicio fieri nequit. Proœm. p. 88. 92.

X X V I I I. Finis *Philologie* vel refertur ad DEum, vel ad nosmetipſos. Ille est Ecclesiæ Jesu Christi plantatio. Hic veritatis propagatio & conservatio. - Franz. p. 86. conf. Thes. VI. Quilibet ergo Philologiæ navans operam, hunc sibi ceu scopum, ad qvem unicè collimet, constituat, ut Ecclesiæ salutem promoteat, & veritatem contra Adversarios defendat. Nam qvum non simplex eorum sit curiositas, neq; ad parvum malum, sed adversus pietatem & Sp. Sancti Deitatem tendat eorum confi-

consilium, uti Basilius loquitur p. 7. oportet habere Pugnatores, qui stent in acie contra aliarum Nationum homines, eisq; impudens os obstruant. Lutherus p. 11. Exempla passim vid, in Proœmio.

XXIX. Effectus Philologiæ sunt nobilissimi. Hujus enim beneficio (1.) Spiritus S. in Scripturâ loquens, à nobis recte intelligitur. Chemnit. p. 85. (2.) difficillimæ qvæq; controversiæ rectè explicantur, falsæ Adversariorum hypotheses, qvas plerumq; è doctrinâ suâ, falsis fundamentis nitente, exstruunt, in apricum producuntur, ac παρεξιῶν fontes, ac malefanorum dogmatum fomenta deteguntur, sicq; nos in sententiâ nostrâ firmiores reddimur. Proœm. p. 76. 106. Hottinger p. 157. vid. suprathes. VIII. (3.) Sensus Scripturæ proprius & literalis rectè elicetur, doctrinæq; puritas per eundem conservatur. Chemnit. p 85. vid. Thes. præced. (4) Hæc qvoq; nobis Scripturam S. à Rabinorum sordibus repungatam reddidit, in qvibus eliminandis Försterus non parùm sudavit. Proœm. p. 56.

XXX. De Versionibus item Philologia dextrè judicare docet, qvæq; harum optima sit, & ad fontes qvâm proximè accedit, quænam contrâ ab iis recedat, planū facit. Patet ergò hinc, Lutheri versionem inter cæteras facile primas sibi vēdicare, de cuius accuratissimâ translatione qvæ scripsit Heshusius, vid. alleg, in Proœm. p. 64. Judæos de S. Linguae naturâ, Germanos de commodis vocibus percontatus est, viros insuper eruditissimos in consilium adhibuit, si textus qvidam difficilior fese obtulit, & sic junctâ aliorum operâ opus perfecit, uti de illo testatur Matthæus in vit. Luheri p. 74-75. Nullo tamen modo hanc suam versionem fontibus vult præferri, aut æqviparari, aut pro authenticâ haberi, uti faiso calumniantur Pontificii, sed ut humanam recipi. Proœm. p. 103. in qvâ errare potuerit. p. 58. Cavillationes, qvas de corruptis & depravatis per Luthe- rum Bibliis Zangerus ingerit Proœm. p. 152. retusas per D. Be- ringerum vide p. 104. & seqq.

XXXI. Habet præterea à hoc qvoq; Philologiæ S. studium, ut indefessos sui cultores nominis & famæ celebritate adaugeat.

Sic Försterus per illud ad summū pervenit culmen, uti de ipso Melch. Adami testatur. p. 73. Thuanus eum vocat Virum Hebrææ L. scientiâ clarum. vid. p. 78. ubi conf. Chyträide eodem testimonium. item Mercerus, ob insignem Hebræarum literarum notitiam, quam illi tribuunt Drusius, Brichtmannus, Thuanus, procœm. pag. 68, 69. 70. celeberrimus. Sic Pagninus, Vatablus, Marinus, Drusius & alii &c.

XXXII. Subjectum Philologiæ S. est homo, qvi non sit segnis ad pietatem, seu in quo frigeat pietas, sed φιλομαθήσει φιλόπονος, Scripturæ S. finem attendens. Basil. p. 5. qvi ἀγκυροῖς εὐκεντέοις polleat. Procœm. p. 45. 46. Lutherus in perfecto Philologo & Sacrarum literarum interprete tria hæc reqvirit: 1. Erasmi eloquentiam. 2. Camerarii in Græcis literis peritiam. 3. Försteri Hebræarum literarum notitiam. in Symposiac. Procœm. p. 88. De Basilio Erasmus refert, fuisse illum in enarrandis sacrorum voluminum mysteriis mirè διδαχὴν, diligentem, cautum, aper- tum, minimeq; violentum, in omni genere scientiarum excusatissimum, utpote facundiâ præditum maximâ, omnibus artibus liberalibꝫ instructu, summam in eo mundanæ Philosophiæ cognitione, in reliqvis disciplinis liberal. & inter has in Mathem. versatissimū Pr. p. 3. Talis quoq; Capnio. s. Reuchl. inter Philol: optimos non postremo loco numerandus, vel ex hoc fuisse deprehenditur, qvod à Judæo Hebræarum literatum informatio- nem per singulas horas singulis auris redemerit, Primus ferè in Germaniâ Græcarum & Hebraicarum literarum Præcep- tor & Grammaticus Procœm. p. 96 97. Et Capnione non minor Försterus noster, Reuchlini discipulus & auditor indefessus, qvod ipse de illo testatur. Procœm. p. 73. Ac Mercerus, quatuor Lingvarum imprimis Hebrææ peritissimus. Beza è Thuano p. 70.

XXXIII. Faceant ergo hic omnes illi, qvi studium hoc nobilissimum vel παραγγελία tractant, contenti, si Radicem salkem Ebræam investigare possint. Procœm. p. 14. vel planè negli- gunt, unicum ignaviæ suæ præsidium in aliorum laboribus & Commentariis, & Postillis coemptis quatentes. Procœm. p. 10.
item.

itemq; Philologomastiges illi , qvi licet ipsi notitiâ Philologicâ sat tenuiter sint instructi , vixq; (ut Lutherus loquitur Procem. p. 10.) unam Hebræam vocem sonare didicerint, Crisitamen Philologicam sine Crisi afferunt , Procem. p. 2. aurumq; eruditione suâ jactitantes, *Simias & Pavones* i. e. stultitiam proferunt, Procem. p. 120, nihilq; aliud, nisi rodere aliorum optimos conatus possunt, uti iste , qvi ferulâ Lutheri Biblia Germanica cædens , ut meliora discerent , per scumba jussit. Procem. p. 100. Qvod tamen nequaquam ad illos extendi debet , qvi adversâ sortis suæ conditione impediti , ad ejus adyta non potuerunt penetrare : Sicuti nec ad illos , qvi mediocri scientiâ Theologicâ & Philologicâ præditi , suo tamen muneri rectè obeundo sufficiunt , sed qvi cum potuerint , tamen neglexerunt . Procem. p. 11. 12.

XXXIV. Adjunctum est Philologiæ Præstantia , qvæ colligitur tam ex ejus Causâ Efficiente , materiâ , formâ & fine , tam etiam ex ejus difficultate . Qvum enim δυσκολα τὰ καλὰ , Philologia quoq; labore suo & molestius nō caret . Præstantissimis siqvidē Hebræis & Lexicographis sœpe aqua hæret in vocabuli alicujus themate seu Radice consignandâ , & certo sensu principali determinando . Procem. p. 14. ut citius tres integras conciones elaborari , vel etiam Hebræam Orationem componi , qvam in tribus saltem vocabulis primitivis primarium vocis significatum investigari posse existimet Excell. Præses Procem. p. 14. 47. Qvam difficultatem Lutherus quoq; verbisp. 63. Procem. citatis indicat . Non igitur leve & puerile studium judicanda est explicatio vocabulorum . Chemnit. p. 85. Procem. His etiam lubet adjungere judicium de his Notis Philologico-Theologicis , à Viro Clarissimo , & in Philologiâ , Philosophiâ & Theologiâ magnâ cum laude verfato , die 20. Octobris Anno 1662. peregrè transmissum , qvod Clariss. Dn. Præses mihi describendum communicavit : Vidi Notas Philologico-Theologicas , & cum magno animi prolabio evolvi , cum à Rostochiensi Bibliopola buc primum mitterentur . Magni utiq; laboris , majoris judicii , maximæ utilitatis opus est , præsertim si continuato studio , ad umbilicum ducatur : quantum enim lucem , in mysteriis divinis , affundet non studiose modò juventuti ; sed quibuscumq; rerum sacrarum translationibus ?

Etationibus? quo^t controversia viam præcludet? quam feliciter ipsa divine
mentis adyta & genuinam DEI nostri mentem pluribus aperiet? quam li-
beraliter succum atq^{ue} sanguinem, ut ita dicam, hoc est vim & eu^{er}or
Scripturæ Sacrae quibuscumq^{ue} impertietur? Præstant enim hæc & alia plu-
ria Cura Philologicæ, si sacris rectè impendantur, & nisi fallor, promptio-
ri manu Facultatem principem tractant, qui plus olei & operæ in Philo-
logico, qvam Philosophico, aut Scholastico potius studio consumunt. Neu-
tri quidem detractas velim laudes suas: nota tamen sunt Clarissimorum
omni tempore virorum de Philologie Sacra studio judicia encomiaq^{ue}, que
(sine omni furo scribo) Tuis Notis, Domine, omnino possunt applicari.
Restauret modò Deus noster vires tuas, quas, juxta tot ab adolescentiâ la-
bores & afflictiones, morbi quoq^{ue} multum attriverunt: prosperet conatus
Tuos, ut hucusq^{ue} factum est, è cœlo, ut pertexere benc zelam, & la-
boris exantlati fructum, in hoc quoq^{ue} seculo percipere queas.

XXV. Ex his describemus Philologiam sacram, qvod
sit Habitus, ab homine industrio, & tūm Lingvarum, præcipue
Græcæ & Hebrææ, tūm cæterarum Disciplinarum instrumenta-
lium notiriâ prædicto acquisitus, ut Textum Biblicum plenius
& planius qvoad Sensem Grammaticum intelligere
& dijudicare possit.

TANTUM.

Coll. diss. A. 74, misc. 10